

La pràctica del treball social en situacions de dol: una revisió sistemàtica

The practice of Social Work in bereavement situations: a systematic review

Paula Moranta Monteros¹

ORCID: 0009-0002-9327-3421

Joan Albert Riera Adrover²

ORCID: 0000-0002-2583-2458

Vera Méndez Monleón³

ORCID: 0009-0008-8236-8517

Recepció: 16/12/24. Revisió: 21/02/25. Acceptació: 31/03/25

Per citar: Moranta Monteros, Paula; Riera Adrover, Joan Albert, i Méndez Monleón, Vera. (2025). La pràctica del treball social en situacions de dol: una revisió sistemàtica. *Revista de Treball Social*, 228, 119-135. <https://doi.org/10.32061/RTS2025.228.05>

Resum

Aquest estudi parteix del paper que desenvolupen les treballadores socials en la intervenció en situacions de dol, des del punt de vista físic, psicosocial i espiritual, mitjançant tècniques i habilitats que potencien les seves funcions dins d'aquest àmbit. Per fer-ho, s'ha efectuat una revisió sistemàtica amb la finalitat d'esbrinar si les intervencions han estat prou investigades i establir així si hi ha una producció científica considerable sobre la matèria. L'anàlisi de l'extracció de dades ha manifestat la presència d'intervencions que són efectuades des de la pràctica del treball social en situacions de dol i en els últims moments de vida de les persones en diferents contextos. L'anàlisi dels resultats ha reflectit la manca d'estudis sobre l'objecte d'estudi. És per això que el present estudi encoratja la comunitat científica a continuar treballant en la producció científica basada en l'evidència empírica amb la condició de generar coneixement i potenciar així la figura de la treballadora social dins d'aquest àmbit.

1 Graduada en Treball Social per la Universitat de les Illes Balears. paulamoranta15@gmail.com

2 Doctor per la Universitat de les Illes Balears. joan.riera@uib.cat

3 Professora al Grau de Treball Social de la Universitat de les Illes Balears. vera.mendez@uib.cat

Paraules clau: Treball social, dol, mort, cures pal·liatives, pacients terminals.

Abstract

This study examines the role of social workers in bereavement interventions across physical, psychosocial and spiritual dimensions, employing techniques and skills that enhance their effectiveness in this field. To this end, a systematic review was undertaken to determine whether these interventions have been adequately researched and to assess the extent of the scientific literature on the topic. Analysis of the extracted data revealed the presence of interventions conducted by social workers in bereavement contexts and at the end of life across various settings. However, the findings highlight a notable scarcity of studies on this subject. Consequently, this review urges the scientific community to continue advancing evidence-based scientific research to generate knowledge and reinforce the role of social workers in bereavement care.

Keywords: Social work, bereavement, death, palliative care, terminal patients.

1. Introducció

El treball social conté una part pràctica i una altra teòric-acadèmica que aposta pel desenvolupament i el canvi social. Aquesta disciplina enfoca els seus objectius a potenciar la cohesió social, l'empoderament i l'alliberament de la població a partir d'uns principis essencials, com els drets humans, la justícia social, la responsabilitat col·lectiva i el respecte a la diferència. De la mateixa manera, aquesta professió està secundada per les ciències socials, les humanitats i els coneixements indígenes per acompanyar les persones i millorar el seu benestar integral (AIETS, 2014).

La millora del benestar integral comprèn l'acompanyament des de la figura de la treballadora social a les persones que es troben en situació de dol. El dol és un concepte que el present estudi prendrà en consideració de manera primordial. Fa referència a la resposta produïda per qualsevol mena de pèrdua, ja sigui la mort d'una persona pròxima o la pèrdua d'algun element físic/material o simbòlic, la superació del qual no va lligat al transcurs del temps, sinó al treball que es dugui a terme per aconseguir-ho (Neimeyer, 2001). Aquesta situació implica diversos canvis en la vida de les persones i nous reptes que, si no es gestionen d'una forma correcta, poden tenir conseqüències molt perilloses en el benestar dels individus (Lema i Varela, 2021).

De la mateixa manera, les treballadores socials tenen un paper clau en l'acompanyament en els últims moments de la vida dels usuaris, així com en els processos de dol. Aquesta última idea es podria definir com l'atenció social que es brinda a les persones que es troben vivint una situació de dol no resolta, la qual es basarà, principalment, en el reconeixement i la selecció dels recursos i habilitats personals que tenen les persones per potenciar-los i utilitzar-los amb la finalitat d'afrontar els canvis i reptes deguts a la pèrdua, la qual pot ser causada per la mort d'una persona propera o per un canvi significatiu en la vida d'una persona (Lema i Varela, 2021).

Les cures pal·liatives tenen com a objecte la millora del benestar de la vida dels pacients i familiars que es troben en una situació problemàtica derivada d'un diagnòstic potencialment mortal. Pretenen alleugerir al màxim possible el dolor, prevenint a partir d'una identificació primerenca i avaluació contínua dels problemes esdevinguts arran de la situació sobrevinguda. Aquesta intervenció es pot dur a terme en l'àmbit físic, psicològic, social o espiritual (OMS, 2020).

En la mateixa línia, les cures pal·liatives pretenen pal·liar les necessitats socials de les persones durant els seus últims moments de vida, i aquí és on apareix la figura de la treballadora social. La professional té com a objectiu principal gestionar els recursos disponibles per poder pal·liar totes les necessitats que van apareixent durant l'evolució de la malaltia. Així i tot, l'acompanyament de la treballadora social no només es limita a treballar amb el pacient, sinó que també té com a propòsit ajudar la família del pacient a millorar la seva qualitat de vida, així com a potenciar les cures i l'atenció rebuda per part dels familiars cap a la persona (Vanzini, 2010).

D'altra banda, la treballadora social també té un paper rellevant en l'àmbit espiritual, específicament quan es treballa amb col·lectius que es troben cada vegada més a prop de la mort. Per aquesta raó, cal esmentar que la professional té la funció de localitzar i pal·liar les necessitats espirituals dels pacients terminals a partir d'actuacions tècniques per, d'aquesta manera, oferir acompanyament i donar resposta de la forma més global possible. D'aquestes accions se n'ha d'ocupar la treballadora social com una especialitat més del camp professional (Vanzini, 2010).

L'estudi ha seleccionat la revisió sistemàtica com a mitjà per indagar sobre l'objecte d'interès. Així doncs, es pretén respondre a la següent pregunta de recerca: "Han estat prou investigades les intervencions efectuades des de la pràctica del treball social en situacions de dol?".

2. Metodologia

Cal assenyalar que per al desenvolupament de l'apartat de metodologia de la present revisió sistemàtica s'ha seguit el disseny del protocol de Manchado et al. (2009) i s'ha utilitzat com a guia per a la seva estructura. Així mateix, s'ha fet ús de la Declaració PRISMA (Urrútia i Bonfill, 2010), que cobreix aspectes clau com l'estratègia de cerca, la selecció d'estudis i la síntesi de resultats. Amb això es pretén minimitzar el biaix i garantir la reproductibilitat de les revisions.

2.1. Criteris d'inclusió

Període d'estudi: no s'ha delimitat per anys de publicació. Idioma: la llengua no s'ha delimitat per a la recerca. Altres: la població d'estudi ni l'àrea geogràfica ha estat delimitada per a la revisió sistemàtica. Tipus de documents: s'ha refinat la recerca de documents incloent només els articles de revista.

2.2. Identificació de les fonts d'informació i dates de l'última investigació

Les fonts d'informació utilitzades per a la present recerca han estat Web of Science i Scopus, i l'última vegada que es va fer una recerca sobre la temàtica va ser el 7 de març del 2024.

2.3. Establiment de l'estratègia d'investigació

S'ha fet ús de l'operador booleà *AND* a les fonts d'informació esmentades i les cometes dobles que permeten que dues o més paraules apareguin com un sol concepte ("social work" AND grief AND interventions).

2.4. Selecció i classificació dels estudis

Aquesta revisió sistemàtica comprèn tres nivells de filtre a partir dels quals s'han seleccionat els articles. El primer nivell de filtre respon a la selecció dels articles que s'han considerat pertinents, a partir de la lectura dels títols, resums i paraules clau. Quant al segon nivell, han estat considerats els articles que responen a la pregunta de recerca a través de la lectura del text complet. Finalment, en el tercer nivell s'han seleccionat els articles que presenten esdeveniments d'interès. Cal esmentar que, per esdeveniments d'interès, s'ha entès la producció científica basada en l'evidència científica més enllà de l'opinió d'experts o d'experiències pròpies.

2.5. Definició de les variables d'estudi

A la taula 1 s'exposen les variables d'estudi que d'ara endavant seran completades per a l'anàlisi bibliomètrica dels resultats obtinguts.

Taula 1. Variables bibliomètriques

Base de dades	Any	Revista	Autors	País	Llengua
---------------	-----	---------	--------	------	---------

Font: Adaptat de Manchado et al. (2009).

2.6. Extracció de dades

La selecció dels articles que finalment han passat a formar part de la present revisió sistemàtica ha requerit la consulta detallada dels apartats dels articles referents al mètode, els resultats i les conclusions. Això es deu al fet que la present revisió sistemàtica pretén esbrinar si la metodologia utilitzada per extreure els posteriors resultats ha estat basada en l'evidència científica. En altres paraules, conèixer el mètode permet definir si els resultats i les conclusions que s'extreuen de l'estudi de l'article seran considerades per a la inclusió o no del document en la revisió sistemàtica. D'altra banda, s'ha fet una revisió del present treball per part de l'autor 1 i una posterior revisió per part de l'autor 2. Cal esmentar que, en cas de desacord, es farà ús d'un tercer autor independent.

3. Resultats

Els resultats s'han organitzat segons el nombre de resums d'articles obtinguts en cada fase, el qual té per objectiu mostrar el següent: els articles que han estat considerats inclosos en la present revisió sistemàtica, els exclosos i les seves respectives causes, i el diagrama de flux.

3.1. Articles inclosos

A continuació, i seguint les variables d'estudi explicades anteriorment, s'exposen els articles inclosos en la present revisió sistemàtica.

Taula 2. Descripció de les variables bibliomètriques

Base de dades	Any	Revista	Autors	País	Llengua
Web of Science	2022	<i>The Qualitive Report</i>	Jodie L. Lee, Michael Splawa-Neyman i Fiona McDermott	Austràlia	Anglès
Web of Science	2020	<i>Indian Journal of Palliative Care</i>	Prajakta Dhavale, Akhila Koparkar i Prakash Fernandes	Índia	Anglès
Scopus	2021	<i>Australian Social Work</i>	Felicity Moon i Fiona McDermott	Austràlia	Anglès
Web of Science	2010	<i>Journal of Evidence-Based Social Work</i>	Sung Hyun Yun i Wilfred Gallant	Canadà	Anglès
Scopus	2019	<i>Social Work in Health Care</i>	Felicity Moon, Lucinda Fraser i Fiona McDermott	Austràlia	Anglès
Scopus	1996	<i>Social Work with Groups</i>	James A. Forte, Anne V. Barrett i Mary H. Campbell	Estats Units	Anglès

Font: Elaboració pròpia.

3.2. Articles exclosos

A la taula següent (taula 3), s'exposen els articles que han estat exclosos de la revisió sistemàtica per no mostrar fidelitat a la pregunta d'estudi o no presentar esdeveniments d'interès.

Taula 3. Articles exclosos

Base de dades	Any	Revista	Autors	País	Llengua
Web of Science i Scopus	2024	<i>Clinical Social Work Journal</i>	Ridvan Temiz	Turquia	Anglès
Web of Science i Scopus	2020	<i>Clinical Social Work Journal</i>	Adrian DuPlessis van Breda i Ronald Mark Addinall	Sud-àfrica	Anglès
Web of Science	2013	<i>Clinical Social Work Journal</i>	Joanne Cacciatore, Kara Thieleman, James Osborn i Kelly Orlowski	Estats Units	Anglès
Web of Science	2010	<i>Health SA Gesondheid</i>	Cornelia M. Drenth, Alida G. Herbst i Herman Strydom	Sud-àfrica	Anglès
Web of Science	2021	<i>Journal of Social Work in End-Of-Life and Palliative Care</i>	Carina Oltmann, S. Otis-Green, P. Blackburn, V. Maasdorp, E. D'Urbano, D. Lema, P. Thomas, A. Roulston, P. Firth i S. Remke	Estats Units	Anglès
Web of Science i Scopus	2021	<i>Journal of Social Work Practice</i>	Sheila Yousuf-Abramson	Estats Units	Anglès
Web of Science	2017	<i>Journal Social Work End Life Palliative Care</i>	Abigail J. Rolbiecki, Karla Washington i Katina Bitsicas	Estats Units	Anglès
Scopus	2016	<i>Social Work in Public Health</i>	Richard B. Francoeur, Nancy Burke i Alicia M. Wilson	Estats Units	Anglès
Scopus	2011	<i>Topics in Geriatric Rehabilitation</i>	Mercedes Bern-Klug	Estats Units	Anglès
Scopus	2008	<i>Social Work in Health Care</i>	Rosalie Pockett	Austràlia	Anglès
Scopus	2010	<i>Health & Social Work</i>	Sara Kinztle i Brian E. Bride	Estats Units	Anglès
Scopus	2017	<i>British Journal of Social Work</i>	Adi Barak i Ronit D. Leichtentritt	Israel	Anglès

Font: Elaboració pròpia.

3.2.1. *No presenten fidelitat a la pregunta d'estudi*

L'article publicat per van Breda i Addinall (2020) va desenvolupar a partir d'una enquesta feta a treballadors socials clínics una recerca sobre quines modalitats predominen durant les seves intervencions. El text esmenta l'acompanyament en processos de dol de manera superficial i, per tant, no aprofundeix en la temàtica d'interès de la present revisió sistemàtica.

Thieleman i Cacciatore (2019), en el seu article, van presentar un estudi fet a alumnes de postgrau de Treball Social que en el futur han d'intervenir amb persones que viuen processos de dol. Malgrat que el text va emfatitzar en la importància de l'empatia i l'atenció plena durant l'acompanyament a persones com a professionals del treball social, l'article no va indagar sobre l'efectivitat d'aquestes intervencions en el col·lectiu de població específic d'aquest treball de recerca. Per tant, va ser exclòs.

L'article desenvolupat per Barak i Leichtentritt (2017) va indagar sobre com l'escriptura de poesia per part de pares que es troben en una situació de dol a causa de la pèrdua sobtada dels seus fills ajuda a reconstruir el significat de la pèrdua experimentada. El seu estudi va motivar les treballadores socials a emprar aquestes tècniques durant l'acompanyament a persones que pateixen situacions de dol. Malgrat exposar resultats extrets d'una producció basada en l'evidència científica, no va manifestar l'efectivitat de la tècnica des de la pràctica professional del treball social i, per tant, no respon a la pregunta d'estudi de la present revisió sistemàtica.

3.2.2. *No presenten esdeveniments d'interès*

Temiz (2024) va abordar la temàtica de les intervencions en situacions de dol des de la figura de la treballadora social. Va exposar un cas en particular on va defensar la rellevància del paper de la professional per a la millora del benestar d'una persona que es troba en un procés de dol. Així i tot, es va considerar la seva exclusió, atès que no presentava evidència científica, només opinió d'autors que van tractar aquesta temàtica.

L'article publicat per Cacciatore et al. (2013) va tractar el tema de la tècnica del *mindfulness* dirigida a la intervenció en l'acompanyament a persones que es troben en situació de dol. Els autors van mostrar l'eficàcia d'aquesta eina mitjançant l'estudi d'un cas en particular. No obstant això, el fet que no oferís evidència científica sobre els seus resultats va motivar l'exclusió de l'estudi de la revisió sistemàtica.

Drenth et al. (2010) van perseguir plasmar un model d'intervenció per a l'acompanyament en processos de dol. En el seu estudi van descriure diverses teories i van tractar el tema del "dol complicat". No obstant això, el fet que ho fessin a través d'una revisió de la literatura va justificar l'exclusió del seu article per no aportar esdeveniments d'interès.

Oltmann et al. (2021) van tractar diverses conseqüències derivades de la pandèmia de la COVID-19, com per exemple el dol experimentat per la població per culpa de l'aïllament social. Els autors van mostrar diferents intervencions que es van dur a terme des de l'equip de treball social, les quals van ser desenvolupades a partir d'una Xarxa Internacional de Treball

Social. No obstant això, els resultats del seu estudi van ser merament descriptius, no estaven fonamentats en l'evidència científica i, per consegüent, el seu estudi va ser exclòs de la present revisió sistemàtica.

L'article desenvolupat per Yousuf-Abramson (2021) va abordar la temàtica del dol i la pèrdua en l'àmbit del treball social, i va oferir al lector una visió de la tècnica coneguda com "Les quatre tasques del dol de Worden". Aquesta eina es mostra a través d'una aplicació pràctica a partir del treball realitzat per part d'un treballador social. Així i tot, el caràcter descriptiu de l'article va motivar la seva exclusió de la present revisió sistemàtica.

Rolbiecki et al. (2017) van indagar sobre una nova modalitat d'intervenció en dol des del paper de la treballadora social, coneguda com a "Narració digital". Aquesta tècnica es desenvolupa en el text mitjançant l'opinió dels tres autors, i està fonamentada en teories d'altres professionals. El fet que no oferís esdeveniments d'interès més enllà de l'opinió d'experts va justificar l'exclusió del seu estudi.

Gwyther et al. (2005) van efectuar una revisió de la literatura sobre les competències que han de tenir les professionals del treball social que intervenen en les cures pal·liatives. Malgrat que va aportar diversos punts de vista sobre les aptituds i capacitats que una treballadora social ha de tenir per a l'acompanyament en processos de dol, el fet que fos una revisió de la literatura va motivar l'exclusió de l'estudi.

Francoeur et al. (2016) van abordar la temàtica de la intervenció de les treballadores socials amb pacients terminals; específicament, van fer referència a la necessitat d'atenció espiritual que les professionals han de brindar a les persones en els seus últims moments de vida, si escau. No obstant això, el fet que la temàtica fos abordada a través de l'opinió d'experts sobre la matèria va justificar-ne l'exclusió de la revisió sistemàtica.

Bern-Klug (2011) va indagar sobre les competències necessàries de les treballadores socials que duen a terme la seva pràctica professional en residències d'ancians, els quals, habitualment, viuen la pèrdua de molt a prop i, per tant, han d'afrontar situacions de dol. Malgrat l'interès de l'estudi, se'n va valorar l'exclusió perquè estava fonamentat en l'opinió d'experts i la inclusió d'exemples de casos, sense presentar cap mena d'evidència científica sobre aquest tema.

Pockett (2008) va destacar la importància de la intervenció dels treballadors socials clínics per brindar suport emocional i assessorament durant els processos de dol a persones que han vivenciat algun tipus de pèrdua significativa i va indagar en el paper que desenvolupen els plans nacionals i estatals de gestió i prevenció de catàstrofes en relació amb les funcions de les treballadores socials en l'àmbit del dol. No obstant això, el fet que estigués fonamentat en una revisió de la literatura va justificar-ne l'exclusió, per no presentar esdeveniments d'interès.

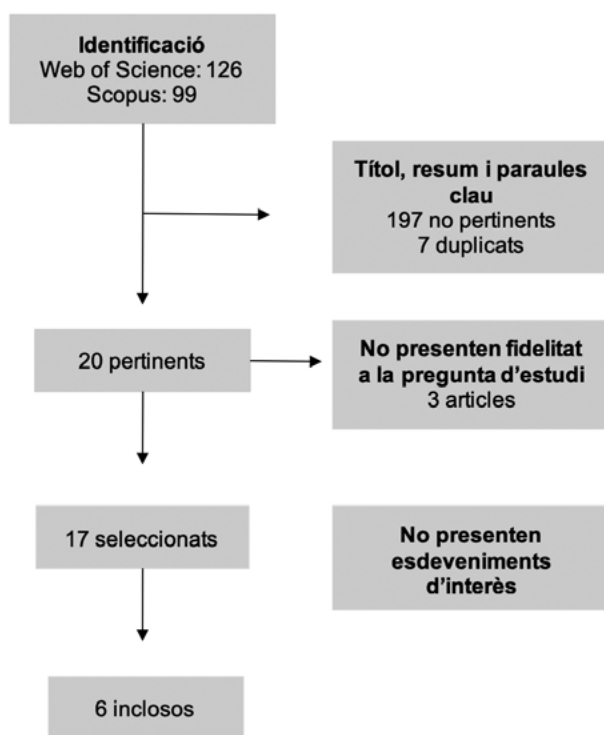
Kintzle i Bride (2010) van proporcionar un nou model d'intervenció des de la pràctica del treball social per a persones que es trobaven en situació de dol. Aquest va incloure diverses pràctiques que van seguir els valors del treball social, com la intervenció en crisi, l'acompanyament i suport en processos de dol i l'avaluació de derivacions. No obstant això,

l'absència d'evidència empírica sobre els resultats del seu estudi en va motivar l'exclusió.

3.3. Diagrama de flux

A la figura 1 es mostra el diagrama de flux, que presenta el procés de selecció dels articles. Hi apareixen tant els articles que van ser inclosos com els que van ser exclosos per no presentar fidelitat a la pregunta de recerca o no presentar esdeveniments d'interès.

Figura 1. Diagrama de flux

Font: Elaboració pròpia.

4. Anàlisi de l'extracció de dades

L'anàlisi de l'extracció de dades inclou l'anàlisi bibliomètrica i dels resultats dels articles que finalment han estat inclosos en la present revisió sistemàtica.

4.1. Anàlisi bibliomètrica

La base de dades que ha demostrat més presència ha estat Scopus, on hi ha quatre dels sis articles que finalment han estat inclosos en la present revisió sistemàtica, per la qual cosa se'n recomana l'ús per al desenvolupament de recerques futures sobre la matèria.

La producció científica sobre l'objecte d'estudi va sobresortir a partir de l'any 2010. És possible observar com, anteriorment, només va ser publicat un article el 1996. D'això s'extreu que, durant 15 anys, va haver-hi una absència de producció científica. Així mateix, va destacar la presència de publicacions entre l'any 2019 i 2022, i és aquest l'últim l'any en el qual es va efectuar una recerca sobre la matèria.

Quant a la revista científica que va demostrar més interès a publicar articles relacionats amb la pregunta d'estudi, no es va observar que cap tingués més d'una publicació sobre aquest tema, a diferència de les autories dels articles. L'anàlisi bibliomètrica va destacar la presència de les autores que estan més compromeses i interessades en la temàtica, i destaquen els noms de Felicity Moon i Fiona McDermott, les quals han participat, cadascuna, en l'elaboració de dos articles que finalment van ser inclosos en el present estudi.

El país que més ha contribuït a la producció científica en relació amb l'objecte d'estudi ha estat Austràlia, on s'han desenvolupat tres dels sis articles inclosos. D'altra banda, referent a l'idioma amb més presència, l'anglès ha estat la llengua predominant en la totalitat dels articles inclosos per a la present revisió sistemàtica.

4.2. Anàlisi de l'extracció de dades

Lee et al. (2022) van exposar les intervencions dutes a terme per part d'un treballador social durant un programa d'un any en una residència a Austràlia. Aquestes van ser valorades pels usuaris com a eficients i necessàries per millorar el seu benestar integral, sobretot aquelles relacionades amb el suport emocional durant els períodes de transició a la residència i la preparació al pròxim dol. Per exemple, assistir a les reunions familiars i audiències administratives requerides, o dur a terme converses sobre els possibles temors i dubtes que sorgien en relació amb la nova situació o al dol, van ser valorades com a intervencions que van ajudar les famílies a millorar el seu benestar. De la mateixa manera, es va remarcar el paper de les treballadores socials dins de les residències, orientant les seves intervencions a ajudar els usuaris a instal·lar-se, conèixer els residents,

assegurar-se que les necessitats de les persones siguin resoltes i acompanyar-les en tots els àmbits requerits, tant en processos administratius com els relacionats amb el dol i la pèrdua.

Dhvale et al. (2020) van indagar sobre les intervencions dutes a terme per l'equip de treball social durant la pandèmia de la COVID-19 a un nombre de famílies de la Unitat de Cures Pal·liatives i Formació (CPC) d'una ciutat de Maharashtra. Els resultats obtinguts van revelar que l'equip de treball social va prestar diferents tipus de suport i tècniques a les persones i a les seves famílies. En primer lloc, un gran pes va recaure en l'assessorament als pacients en relació amb el procés de la malaltia, especialment a la conscienciació de l'evolució de la situació a la família, amb la condició de saber a què s'enfrontaven. En segon lloc, es trobaven molt presents les tècniques d'assessorament relacionades amb els últims desitjos de vida dels usuaris i la intermediació entre ells i les diferents organitzacions no governamentals que podien secundar de forma més específica. A més, moltes accions de la professional van estar encaminades al seguiment i acompanyament del pacient mitjançant el contacte de la treballadora social amb els metges de capçalera de cada usuari.

Moon i McDermott (2021) van exposar els resultats del seu estudi sobre les intervencions de l'equip de treball social de les Unitats de Cures Pal·liatives de cinc hospitals d'aguts de Melbourne (Austràlia). En primer lloc, es va identificar l'acompanyament durant la presa de decisions en els últims moments de vida de les persones, incloent-hi l'exploració i el suport emocional, així com l'assessorament en tasques dirigides a l'organització de les implicacions de la futura mort del pacient terminal (referint-se als tràmits burocràtics). En segon lloc, va prendre un paper molt important la funció de les treballadores socials en el suport integral durant el dol que podien estar vivint els pacients i les seves famílies, avaluant-ne el grau d'adaptació al dol, indagant en el seu sistema familiar per poder identificar vulnerabilitats i brindar els serveis de suport que s'adaptin més bé a les seves necessitats. La Unitat de Treball Social va demostrar tenir un paper molt important en la humanització de les intervencions en l'atenció al final de la vida, simplificant el procés de comiat per part dels familiars amb el pacient terminal. Finalment, les treballadores socials, a partir de la seva intervenció, van representar una figura de suport i amabilitat per als usuaris a fi de contribuir a minorar els conflictes familiars i a sentir-se més acompanyats dins l'hospital.

Yun i Gallant (2010) van desenvolupar un estudi que va permetre evidenciar l'eficàcia de les intervencions professionals efectuades des de la pràctica del treball social en processos de dol mitjançant l'ús d'arts, específicament, l'ús de la música en un grup de dones que es troben amb depressió a causa d'una situació de dol no resolt. Aquesta tècnica es va fonamentar en la realització de sessions individuals en les quals les participants van escoltar 60 minuts de música terapèutica basada en el perdó/dolor degut a la pèrdua d'una persona propera. Aquestes sessions es van dur a terme en una sala que permetia a les persones sentir-se còmodes

i relaxades per, mitjançant les cançons, abordar els elements afectius, cognitius i conductuals que milloraven el seu benestar.

Moon et al. (2019) van manifestar la identitat professional i el paper que desenvolupen les treballadores socials dins de l'àmbit hospitalari durant l'acompanyament a pacients terminals i els seus familiars. Van identificar el paper fonamental que desenvolupen les professionals com a pont de comunicació entre els pacients, la família i l'equip mèdic i, a més, van destacar que l'àmbit on han de dirigir principalment les seves intervencions ha de ser la unitat familiar. A partir del citat estudi van poder definir el simbolisme que té la tècnica d'asseure's en silenci entre la treballadora social i el pacient durant els seus últims moments de vida. A més, es va recalcar la importància que la treballadora social adquireix una posició d'aliada amb els seus usuaris, mitjançant l'ús de les seves habilitats professionals, com la validació de sentiments i el suport emocional.

Forte et al. (1996) van indagar en l'eficàcia d'una tècnica d'intervenció per a persones en situació de dol fonamentada en un model interaccional simbòlic que aposta per la importància de l'entorn social i les dinàmiques de grup per superar les dificultats que suposen les pèrdues significatives. El seu article va exposar un estudi efectuat amb 20 participants en un grup d'ajuda mútua orientat al dol que va ser dirigit per treballadores socials, en el qual van dur a terme, d'una banda, un seguit d'entrevistes cara a cara amb el grup i els professionals i, d'altra banda, exercicis manuals i mentals com ara mapes i gràfics de les seves xarxes socials personals actuals i antigues. Els resultats van evidenciar que les tècniques basades en processos de dol compartits són una eina ideal per reconstruir i augmentar les xarxes i connexions socials de les persones que estan vivint un dol i, d'aquesta manera, millorar el seu benestar.

5. Conclusions i recomanacions

A partir de la pregunta d'estudi de la present revisió sistemàtica, s'ha conclòs que les intervencions en situacions de dol des de la figura de la treballadora social no han estat prou investigades.

Les raons per les quals s'ha considerat que no s'ha respost a la pregunta d'estudi són, d'una banda, el fet que els resultats de la revisió sistemàtica han presentat un volum poc considerable d'articles que tractin la temàtica i, d'altra banda, els resultats extrets de l'anàlisi de l'extracció de dades han demostrat ser molt dispersos. Això fa referència al fet que, malgrat que els resultats són enriquidors i indaguen sobre diversos temes que responen a la lògica de la pregunta d'estudi, no permeten generar un coneixement comú i una estandardització de les intervencions que han demostrat ser més eficients en el tema en qüestió.

Cal esmentar que la metodologia del present treball, malgrat no limitar la cerca en termes geogràfics, anys o idioma de publicació, ha presentat algunes limitacions, com el fet de delimitar la recerca a una tipologia de documents (articles de revista) i fer-ne la cerca en dues bases

de dades que, si bé són de reconegut prestigi (Scopus i Web of Science), podrien ser ampliades.

Així i tot, s'han pogut extreure un seguit de resultats. En primer lloc, s'ha pogut demostrar l'eficàcia i importància del suport emocional de la treballadora social cap als usuaris que es troben en situació de dol o en els seus últims moments de vida, on destaca la tècnica de conversar sobre els dubtes i els últims desitjos de vida dels pacients terminals com una eina per millorar el benestar de la persona i els familiars.

En segon lloc, s'ha pogut extreure com un punt comú entre la majoria dels articles la rellevància del suport en tràmits burocràtics que ofereixen les treballadores socials. Aquestes intervencions augmenten la seva presència considerablement en els moments en què l'usuari s'acosta a la mort i la família necessita ajuda per fer uns certs tràmits administratius o d'organització, com per exemple els tràmits relacionats amb els funerals.

En tercer lloc, destaca la importància de prendre una posició d'aliat des de la figura de la professional amb l'usuari i la seva família, mitjançant les seves habilitats d'empatia i amabilitat, ja que s'ha demostrat com això té un efecte positiu en la resolució de conflictes familiars i com a pont de comunicació entre la persona, els seus al·legats i el personal mèdic.

En quart i últim lloc, s'ha pogut evidenciar l'eficàcia de l'ús de les arts per superar situacions de dol lligades a pèrdues significatives, com ara la música o exercicis manuals de pintura. Així mateix, cal esmentar el paper clau que suposa el fet de treballar amb grups de persones que presenten situacions de dol compartides, atès que segons els resultats extrets dels estudis inclosos, aquests grups ajuden a millorar el benestar integral de les persones.

Com a propostes futures de recerca, sembla necessari, d'una banda, dur a terme una revisió bibliogràfica dels llibres que tracten aquesta temàtica amb la condició de fer una anàlisi més integral i, d'altra, afegir més bases de dades a les fonts d'informació amb la condició de confirmar els resultats i/o ampliar-los, si fos el cas. Una altra manera d'incrementar els resultats podria passar per la revisió de l'estratègia de cerca. Si bé va ser elaborada de manera que abordés el major nombre d'articles possible sobre la temàtica, hi ha la possibilitat de modificar-la amb la condició d'obtenir altres resultats.

Seguint en la mateixa línia, davant l'absència d'un coneixement global i estandarditzat sobre les intervencions en dol des de la pràctica del treball social, es recomana a les professionals continuar investigant i generant producció científica basada en l'evidència sobre el tema en qüestió. D'aquesta manera, les professionals especialitzades en aquest àmbit podran actualitzar les intervencions, tècniques i accions que han demostrat ser més eficaces per millorar el benestar de les persones que es troben en situació de dol.

En vista de la importància de les Unitats de Treball Social, es proposa crear unitats o reforçar les existents en hospitals, residències i altres institucions que habitualment treballen amb persones que viuen els seus últims moments de vida i/o estan experimentant un dol. A més, es defensa

la potenciació de la figura de la treballadora social en aquests espais, a causa de l'eficàcia de les seves intervencions en situacions de dol.

Finalment, es motiva les docents a afegir més continguts acadèmics relacionats amb el paper de la treballadora social en situacions de dol dins dels graus de Treball Social per, d'aquesta manera, conscienciar i preparar les pròximes treballadores socials per a les responsabilitats que hauran d'assumir en aquest àmbit.

Referències bibliogràfiques

- AIETS. (2014). *Definición global del trabajo social*. Associació Internacional d'Escoles de Treball Social (AIETS). <https://www.iasw-aiets.org/global-definition-of-social-work-review-of-the-global-definition/>
- Barak, Adi, i Leichtentritt, Ronit. (2017). Creative Writing after Traumatic Loss: Towards a Generative Writing Approach. *British Journal of Social Work*, 47, 936-954. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcw030>
- Bern-Klug, Mercedes. (2011). Psychological Concerns in the Context of Geriatric Palliative Care in Nursing Homes: Enlisting the Skills of Social Workers. *Topics in Geriatric Rehabilitation*, 27(1), 62-70. <https://doi.org/10.1097/TGR0b013e3181ff698f>
- Cacciatore, Joanne; Thieleman, Kara; Osborn, James, i Orlowski, Kelly. (2013). Of the Soul and Suffering: Mindfulness-Based Interventions and Bereavement. *Clinical Social Work Journal*, 42(3), 269-281. <https://doi.org/10.1007/s10615-013-0465-y>
- Drenth, Cornelia, M.; Herbst, Alida, i Strydom, Herman. (2010). A complicated grief intervention model. *Health SA Geshondeid*, 15(1). <https://doi.org/10.4102/hsag.v15i1.415>
- Forte, James; Barrett, Anne, i Campbell, Mary. (1996). Patterns of Social Connectedness and Shared Grief Work: A Symbolic Interactionist Perspective. *Social Work with Groups*, 19(1), 29-51. https://doi.org/10.1300/J009v19n01_04
- Francoeur, Richard; Burke, Nancy, i Wilson, Alicia. (2016). The Role of Social Workers in Spiritual Care to Facilitate Coping with Chronic Illness and Self-Determination in Advance Care Planning. *Social Work in Public Health*, 31(5), 453-466. <http://dx.doi.org/10.1080/19371918.2016.1146199>
- Gwyther, Lisa; Altilio, Terry; Blacker, Susan; Christ, Grace; Csikai, Ellen; Hooyman, Nancy; Kramer, Betty; Linton, Julie; Raymer, Mary,

- i Howe, Judith. (2005). Social Work Competencies in Palliative and End-of-Life Care. *Journal of Social Work in End-of-Life & Palliative Care*, 1(1), 87-120. https://doi.org/10.1300/J457v01n01_06
- Kintzle, Sara, i Bride, Brian. (2010). Intervention Following a Sudden Death: The Social Work-Medical Examiner Model. *Health & Social Work*, 35(3), 221-224. <https://doi.org/10.1093/hsw/35.3.221>
- Lee, Jodie; Splawa-Neyman, Michael, i McDermott, Fiona. (2022). The Role of Social Work in Residential Aged Care Facilities: Evaluation of a Pilot Program in Australia. *The Qualitative Report*, 27(1), 64-78. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2022.4761>
- Lema, Debora S., i Varela, María Constanza. (2021). Intervención en duelo desde el enfoque del Trabajo Social. *Margen: Revista de Trabajo Social y Ciencias Sociales*, 101. <https://www.margen.org/suscri/margen101/Lema-101.pdf>
- Manchado, Rocío; Tamames, Sonia; López, María; Mohedano, Laura; D'Agostino, Marcelo, i Veiga, Jorge. (2009). Revisiones Sistemáticas Exploratorias. *Medicina y Seguridad del Trabajo*, 55(216), 12-19. <http://dx.doi.org/10.4321/S0465-546X2009000300002>
- Moon, Felicity; Fraser, Lucinda, i McDermott, Fiona. (2019). Sitting with silence: hospital social work interventions for dying patients and their Families. *Social Work in Health Care*, 58(5), 444-458. <https://doi.org/10.1080/00981389.2019.1586027>
- Moon, Felicity, i McDermott, Fiona. (2021). Social Work End-of-life Care Interventions for Patients and their Families in Hospital. *Australian Social Work*, 74(3), 276-293. <https://doi.org/10.1080/0312407X.2020.1717561>
- Neimeyer, Robert. (2001). *Aprender de la pérdida: una guía para afrontar el duelo*. Booket.
- Oltmann, Carina; Otis-Green, Shirley; Blackburn, P.; Maasdorp, V.; D'Urbano, E.; Lema, D.; Thomas, P.; Roulston, A.; Firth, P., i Remke, S. (2021). International Collaboration in the Time of COVID-19: The World Hospice and Palliative Care Social Work Network. *Journal of Social Work in End-Of-Life and Palliative Care*, 17(2-3), 137-145. <https://doi.org/10.1080/15524256.2021.1896627>
- Organització Mundial de la Salut [OMS]. (2020, agost 20). *Cuidados Paliativos*. <https://www.who.int/es/news-room/fact-sheets/detail/palliative-care>
- Pockett, Rosalie. (2008). Learning from each Other. The Social Work Role as an Integrated Part of the Hospital Disaster Response. *Social Work in Health Care*, 43(2-3), 131-149. https://doi.org/10.1300/J010v43n02_09

- Prajakta, Dhavale; Akhila, Koparkar, i Fernandes, Prakash. (2020). Palliative Care Interventions from a Social Work Perspective and the Challenges Faced by Patients and Caregivers during Covid-19. *Indian Journal of Palliative Care*, 26(5), 58-62. https://doi.org/10.4103/IJPC.IJPC_149_20
- Rolbiecki, Abigail; Washington, Karka, i Bitsicas, Katina. (2017). Digital Storytelling: Families' Search for Meaning after Child Death. *Journal of Social Work in End-of-Life & Palliative Care*, 13(4), 239-250. <https://doi.org/10.1080/15524256.2017.1387216>
- Temiz, Ridvan. (2024). Existential Social Work in Coping with Death and Grief. *Clinical Social Work Journal*, 1-11. <https://doi.org/10.1007/s10615-024-00922-5>
- Thieleman, Kara, i Cacciatore, Joanne. (2019). 'Experiencing life for the first time': the effects of a traumatic death course on social work student mindfulness and empathy. *Social Work Education*, 38(4), 470-484. <https://doi.org/10.1080/02615479.2018.1548588>
- Urrútia, Gerard, i Bonfill, Xavier. (2010). Declaración PRISMA: una propuesta para mejorar la publicación de revisiones sistemáticas y metaanálisis. *Medicina Clínica*, 135(11), 507-511. <http://dx.doi.org/10.1016/j.medcli.2010.01.015>
- Van Breda, Adrian Du, i Addinall, Ronald Mark. (2020). State of Clinical Social Work in South Africa. *Clinical Social Work Journal*, 49(3), 299-311. <https://doi.org/10.1007/s10615-020-00761-0>
- Vanzini, Lorena. (2010). El Trabajo Social en el ámbito de los cuidados paliativos: una profundización sobre el rol profesional. *Documentos de Trabajo Social: Revista de Trabajo y Acción Social*, 47, 184-199. Dialnet. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3655799>
- Yousuf-Abramson, Sheila. (2021). Worden's tasks of mourning through a social work lens. *Journal of Social Work Practice*, 35(4), 367-379. <https://doi.org/10.1080/02650533.2020.1843146>
- Yun, Sung Hyun, i Gallant, Wilfred. (2010). Evidence-Based Clinical Practice: The Effectiveness of Music-Based Intervention for Women Experiencing Forgiveness/Grief Issues. *Journal of Evidence-Based Social Work*, 7, 361-376. <https://doi.org/10.1080/15433710903323870>